

## פרק ח - בהבחנות פרטיות בהשגחה

## א. המשפט נובע מהרצון להיטיב

ממה שיבחן מאוד בהשגחתו יתברך שמו, הוא היות יסוד כל סדרי ההשגחה ודרכיה - יושר המשפט וקו הדין<sup>205</sup>. וכעניין שנאמר (תהלים מה,ז): "שָׁבַט מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבֶט מַלְכוּתְךָ", וכתוב (משלי כט,ד): "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אָרְץ"<sup>206</sup>.

ואמנם ידענו באמת שאין חפצו של הקב"ה אלא להטיב, והנה הוא אוהב את ברואיו כאב האוהב את בנו, אלא שמטעם האהבה עצמה ראוי שייסר האב את בנו להטיבו באחריתו<sup>207</sup>, וכעניין שנאמר (דברים ח,ה): "כִּי כִּאֲשֶׁר יִיָּסֵר אֶת בְּנוֹ, ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ". ונמצא שהמשפט והדין עצמו ממקור האהבה הוא נובע, ואין מוסרו של הקב"ה מכת אויב ומתנקם, אלא מוסר אב הרוצה בטובת בנו וכמ"ש<sup>208</sup>.

## הערות - ילמד ענוים דרכו

205 הדין הוא יסוד סדרי ההשגחה, במובן שתכלית כל סדרי ההשגחה להוציא הדין והאמת לפועל, ועל פי הדין הם פועלים. אולם הדין הוא גם הסיבה לכך שהקב"ה מנהיג את העולם שלא באופן ישיר על ידי ידיעתו ורוממותו אלא על ידי סדרי ההשגחה שהם הפקידים והדיינים והעדים וכד' כפי הנלמד בפרק ו, כי מתוך כך נולד הדין. וזאת מפני שלפקיד אין שיקול דעת, אלא עושה רק מה שנצטווה. משל למה הדבר דומה? לאדם ההולך לקנות דבר מה. אם הוא קונה בחנות קטנה שהמוכר הינו בעל הבית - ביכולתו להתמקח עם המוכר ולבקש ממנו לנהוג עמו לפנים משורת הדין, כיוון שהמקח ברשות המוכר. אך אם הוא קונה במרכול גדול - אין הוא יכול להתמקח כיוון שהאנשים שהוא פוגש אינם הבעלים, ועל כן המקח עומד על שורת הדין (וגם כשיש מבצעים והנחות - המושווים בהמשך למידות הרחמים של התשובה וכיו"ב - הם חלק מהדין שנקבע מראש ואינם סותרים אותו). כך הקב"ה מנהיג את העולם על ידי דרגי ביניים כדי להעמיד את הדין, אלא שהוא שולט בכל ונותן כוח בכל ומכוון הכל ליעדו, כדלקמן.

206 עיין במסילת ישירים פרק ד, ששם הרמח"ל מאריך להוכיח שהקב"ה אינו מוותר על ענישה על חטא כמו שאינו מוותר על גמול על כל מעשה מצווה.

207 כלומר מטרת ההנהגה - ההטבה מאהבה. הדרך של ההנהגה - הדין. על כן המטרה משפיעה על האופן שבו יוצא הדין, כמו שממשיך ומבאר. וכן מבואר בגמרא בראש השנה יז,ב: "רב הונא רמי: כתיב: 'צדיק (=דין) ה' בכל דרכיו', וכתוב: 'וחסיד בכל מעשיו' בתחילה - צדיק, ולבסוף - חסיד. רבי אלעזר רמי: כתיב: 'ולך ה' חסד', וכתוב: 'כי אתה תשלם לאיש כמעשהו' בתחילה - 'כי אתה תשלם כמעשהו', ולבסוף - 'ולך ה' חסד'. אילפי, ואמרי לה אילפא, רמי: כתיב: 'זרב חסד', וכתוב: 'ואמת' בתחילה - 'ואמת', ולבסוף - 'זרב חסד'". היינו שבתחילה נראה שהכל נעשה בדין וצדק ויושר בלבד, אולם התכלית של הדין היא החסד, והדין הוא רק אמצעי להבאת החסד.

208 וכן כתב בדעת תבונות ס"י קנד: "כבר שמעת איך המוסר עצמו נולד מן האהבה, כעניין הכתוב שזכרנו למעלה: 'ואוהבו שיחרו מוסר'. כי האב אוהב את בנו לא יחפץ שיתמלא הבן מידות רעות, אבל מאהבתו אותו יסדר לעצמו סדר הנהגה להתנהג עמו בתבונה רבה, עד שישיר דרכיו. ומשם והלאה 'יולד חכם וישמח בו', והוא כאב את הבן ירצה, להיות הבן מתחטא אל אביו ועושה לו רצונו. ונמצא, שמאהבתו אותו ירצה ודאי לחבבו כשילך בדרך טובים, ולתת לו שכר גדול (=חסד); ומאהבתו עצמה שרוצה בטובתו ולא ברעתו, ירצה לייסרו אם יקלקל מעשיו (=דין); ומאהבתו עצמה ירצה להתהלך עמו בדרך הממוצע - שמאל דוחה וימין מקרבת (=רחמים). הרי שממקור האהבה עצמה נובעים שלוש מידות המוסר, דהיינו: החסד, הדין, והרחמים הממוצעים..."

ואולם משורש זה נולדים שני עניינים:<sup>209</sup>

האחד - שהמוסר עצמו יהיה ממותק ולא קשה ואכזרי, כי האהבה עצמה תמזוג את הדין ברחמים<sup>210</sup>.

הערות - ילמד ענוים דרכו

ולעניין זה שהמשפט יצא לפועל מן האהבה, יש סדרים ותנאים מיוחדים המולידים עניין זה. ראה דעת תבונות שם: "וההבחנה השנייה אשר נבחין בחוק האהבה היא שממנה עצמה נובע המשפט בכל סדריו הכלליים - שהם: החסד דין ורחמים, והפרטיים - שהם המשלימים עניין אלה השלוש שזכרנו... ותדעי שלכל דבר ודבר יש סדרים ותנאים פרטיים ומיוחדים להשלימו. פירוש, יש מידת האהבה וסדריה המשלימים עניינה, יש מידת המשפט וסדריה המשלימים עניינה כמו כן. ואמנם גם דבר זה - שיצא המשפט לפועל מן האהבה - גם לו יהיו סדרים המשלימים עניינו, פירוש, המשלימים היציאה הזאת... והנה אחר שבאה הגזרה גם על יציאת המשפט לפועל, הנה יצטרך ההשקפה על הבריות כולם כפי מה שהם, לראות מה הוא המצטרך להם לפי דרכם, ומה יהיה המשפט אשר יווסד לצרכם. ואף זה הנה יווסדו בתחילה בכלל - ראשי סדרי המשפט הזה, ואחר כך יבחנו כל הדרכים אחד אחד, להבין דבר מתוך דבר, ולהשקיף על כל הפרטים ליסדם על נכון... ואחר כל ההשקפה הזאת יושמו המשפטים על סדריהם..."

209 שני העניינים מבוטאים בארבע רגלי המרכבה: שלושת האבות כנגד העניין הראשון של מיתוק הדין שהם שלוש המידות: חסד, דין ורחמים, ומשה רבנו כנגד העניין השני של רוממותו ושליטתו ויחודו ית'. שהרי בהנהגת משה היה ביטול הבחירה של פרעה וביטול חוקי הטבע ושבירת המזלות וכוחות הטומאה, וגם ביטול חוקי המשפט (בעגל) וגילוי יחוד ה' במעמד הר סיני. ויש אומרים שהרגל הרביעית היא דוד המלך - כנגד מידת המלכות העונשת ומתגמלת שלא מן הדין.

210 על כן אנו אומרים: "אבינו מלכנו רחם עלינו", היינו: מתוך שאתה אבינו (=מקור הטוב) אתה גם מלכנו (=מקור המשפט), ועל כן רחם עלינו שהמשפט יהיה ממותק כדלקמן.

למזיגה זו יש שלושה ביטויים, ראה מסילת ישרים פרק ד: "ואם תאמר: אם כן, מידת הרחמים למה היא עומדת, כיוון שעל כל פנים צריך לדקדק בדין על כל דבר? התשובה, ודאי, מידת הרחמים היא קיומו של עולם, שלא היה עומד זולתו כלל וכלל. ואף על פי כן אין מידת הדין לוקה. וזה, כי לפי שורת הדין ממש היה ראוי שהחוטא יענש מיד תכף לחטאו בלי המתנה כלל; וגם שהעונש עצמו יהיה בהרון אף - כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו; ושלא יהיה תיקון לחטא כלל... אמנם, מידת הרחמים היא הנותנת הפך השלושה דברים שזכרנו: דהיינו, שיתן זמן לחוטא ולא יכחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה... ואם אחד מן הדרכים שזכרנו לא ימצא לחוטא להימלט - ודאי שמידת הדין לא תשוב ריקם. וכן אמרו ז"ל: 'מאריך אפיה וגבי דיליה'". והוא מה שהביא רש"י (בראשית א,א) בשם חז"ל: "שבתחילה עלה במחשבה לבראתו במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מידת רחמים ושיתפה למידת הדין, היינו דכתיב: 'ביום עשות ה' אלוהים ארץ ושמים'". אולם מתי הקב"ה משתמש בדין קשה ומתי בדין ממותק - יש בזה כללים רבים, ובכללם מה שאמרו חכמים בראש השנה יז,א: "אמר רבא: כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר: 'נושא עון ועובר על פשע' - למי נושא עון - למי שעובר על פשע... 'לשארת נחלתו'... למי שמשים עצמו כשיריים". וכן כתב הרמח"ל לקמן חלק ד פרק ח: "שכמו שאין מידת הדין נותנת שיגיע טוב לבני האדם אם לא יזכו לו, כן מחוק המשפט עצמו הוא, במעשים מן המעשים שיעשו בני האדם, בהגמלם הגמול הראוי להם לפי ענינם, שינוהג עמהם בכלל דינם ברחמים ובחמלה, ולא ידוקדק עליהם בדקדוק גמור. וכעניין מ"ש ז"ל: 'כל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו'. כי הרי זה מידה כנגד מידה, כמו שהוא מוותר, כך יוותרו לו. ונמצא שמתנהגים עמו ברחמים, וזה עצמו מידת משפט. ואמנם לא המעשה הזה לבד יגמל על דרך זה, אבל כל מעשה שתגזור החכמה העליונה עליו היותו ראוי ליגמל כך, יגמל כך. ומכלל זה מצווה זו של תקיעת שופר שנצטוו בה

מסלול 1: יום ב, יד סיון  
מסלול 2: יום ג, יד סיון  
מסלול 3: יום ד, יג סיון  
מסלול 4: יום ה, יב סיון

הנהגת המשפט והנהגת היחוד<sup>211</sup>

והשני - שלפעמים כשהשעה צריכה לכך יעבור האדון ב"ה על שורת הדין לגמרי וינהג ברחמים, וכעניין שנאמר (שמות לג, יט): "וְחִנַּנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֶחָן וְרַחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָרַחֵם"<sup>212</sup>.

## הערות - ילמד ענוים דרכו

ישראל להיות ממשיכים עליהם ההנהגה ברחמים, וכשישמרו אותה כראוי, זה יהיה הפרי שילקטו ממנה". ובכלל זה גם מה שאמרו בברכות כ, ב: "אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: ריבוננו של עולם, כתוב בתורתך: 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד' והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב: 'ישא ה' פניו אליך'? ! אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל? שכתבתי להם בתורה: 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך', והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה". והיינו, שמי שמתחסד עם קונו גם קונו מתחסד איתו וממתק לו הדין (שמאריך אפו או מקבל תשובתו כנ"ל במסילת ישרים) - מידה כנגד מידה.

וני"ל שעל מיתוק זה תיקנו את ברכת הגומל: "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב". ואנו מצווים ללכת בדרך ה' גם בעשייתנו משפט, שהתכלית של הדין היא עשיית הטוב, ועל כן אם העמדת הדין רק תגרום למחלוקת ולהרס החברה - אין לנהוג על פי הדין. על זה אמרו בבבא מציעא ל, ב: "אמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה. אלא דיני דמגזיתא לדיינו? אלא אימא: שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפני משורת הדין". וכן אמרו (גיטין נו, א): "ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו".

211 ספר דרך ה' בנוי ביסודו על "הידיעה השנייה בתכלית הבריאה" - והיא דרך הטוב להטיב (כמו שביאר לעיל חלק א פרק ב, עיין בסוף פתחי חכמה ודעת - בעניין שלושת הידיעות), אולם הידיעה השלישית והעמוקה שהיא גילוי היחוד - אע"פ שהרחיב בה מאוד בספריו האחרים, הבליע אותה בספר זה. אעפ"כ רמז עליה מעט כאן ובהרחבה גדולה יותר בחלק ד, פרק ד.

212 שני העניינים הנולדים מהאהבה - המיתוק וההעברה - הודגשו גם בדעת תבונות ס' קנד: "ומתולדות האהבה להיות המוסר אפילו בזמן שהוא נעשה - ממותק ולא באכזריות חמה ושטף אף, ולהיות קשה לכעוס ונוח לרצות. ומתולדותיה גם כן ומפעולותיה להיות לפעמים עובר על מידותיו לגמרי לעשות צדקה גמורה, שאין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר, אלא כחפץ חסד מרבה להטיב. נמצא, שכאשר נבחין פעולת האהבה הזאת, נמצא ששני דברים יש בחוקה: האחד - אהבת החסד והחפץ בברכה וטובה, שזה עיקר עניינה; והוא פונה לשני ראשים: דהיינו, הראש האחד פונה למתק המשפט והמוסר אפילו בעת העשותו, שלא תבער אש הקנאה ועברת ה' ח"ו, ולא יהיה העולם כלה בו; והראש השני מביט להיות מעביר על הדין לגמרי בשעה שיצטרך העולם לכך. והוא העניין שהבאנו פעמים רבות למעלה: 'וחנותי את אשר אחון' - אף על פי שאינו הגון'. הלא זה עניין י"ג מידות של רחמים שאינן חוזרות ריקם (ר"ה יז, ב). ופשוטו של מקרא מוכיח דכתיב: 'ויעבור ה' על פניו', דהיינו פנים של זעם, וכעניין שאמרו (ברכות ז, א): 'פני ילכו' - אלו פנים של זעם".

וכן כתב גם שם ס' קלח: "הנה קרא כתיב: 'כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך', והיינו כי אין המוסר שהקב"ה מייסר את ישראל מוסר נקם ומכת אויב, אלא מאהבה שהוא אוהב אותם כאב את בנו. שכן כתיב: 'חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שיחרו מוסר', הרי שהמוסר נולד מן האהבה ממש. ונמצאת תוכחת מגולה נולדת מאהבה מסותרת. ושתי תולדות טובות יוצאות מן השורש הזה, אחת - שהמוסר עצמו, אפילו בזמן שהוא נעשה, לא יעשה באכזריות חמה, אלא במיתוק גדול, מפני האהבה המסותרת שאינה מנחת לכעס למשול ולהתאכזר (=ובזה כלל את כל שלושת העניינים שהביא במסילת ישרים); והשנית - שכיון שאפילו בשעה שהקב"ה מביא במשפט יצוריו, הנה כוונתו המסותרת אינה אלא לרחם ולהטיב, לפעמים אם יראה שאין כוח בנשפטים לסבול המשפט - יפנה אליהם ברחמים, ויניח ידו מן המשפט לגמרי, והוא עניין (ע"ז ג, ב): 'עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים'".

לקמן חלק ד פרק ח ביאר הרמח"ל שמצוות תקיעת שופר נקשרה על ידי רצון ה' לעורר את הנהגת

והנה בהיות שרצה הקב"ה בבחירת האדם במעשיו (כפי שכתב בחלק א פרק ב בעניין תכלית הבריאה) וביושר משפט הגמול לשלם לאיש כמעשהו - הנה כביכול משעבד הוא את הנהגתו למעשה האדם, שלא ייטיב לו ולא ירע לו אלא כפי מעשיו. אך באמת הנה האדון ב"ה אינו משועבד לשום חוק ואינו צריך לזולתו ולא מתפעל משום דבר<sup>213</sup>. ועל כן כשירצה להשתמש מרוממותו - הנה יפעל וינהג כפי רצונו בלי הכרח או עיכוב כלל. ואולם ל"הנהגת המשפט" - ינהג כפי השעבוד שזכרנו. אך כשתגזור חכמתו היות נאות העברה על שורת הדין, הנה ישתמש מ"רוממותו ויחוד שליטתו", ויעבור על פשע ויתקן כל קלקול בעוצם כוחו.

נמצאו כאן שני מיני השגחה: "השגחת השכר ועונש", ו"השגחת השליטה והיחוד". ובשני הדרכים משגיח כבודו יתברך שמו תמיד<sup>214</sup> על ברואיו. כי הנה הוא משגיח

#### הערות - ילמד ענוים דרכו

היחוד ורוממות ה' שמעל למשפט: "היחס אשר לתקיעת השופר עם המשכת הרחמים, תלוי בשורשי ההנהגה ויסודותיה, כפי הרברים האמיתיים שלה. והכוונה בזה באמת - לעורר אבות העולם להתחזק בזכותם, לעורר את הרחמים, ולפייס מידת הדין, ולהגביר הטוב על הרע, ולכפות כוחות הרע, וליתול הכוח מהמקטרגים, ולהתכוון שישתמש האדון ב"ה מרוממותו להנהיג בשליטת יחודו ולעבור על פשע. וכל זה על ידי מצווה זאת כשיתחבר עמה תשובתם של ישראל כראוי". והיינו שקיום מצוות השופר עם התשובה מעורר את הנהגת היחוד. ובספר קלח פתחי חכמה פתח צד הוסיף שיש מצוות נוספות שמעוררות הנהגה זו: "כדי שיתקיים העולם הוצרך שלפעמים תגבר ההטבה על המשפט, שאף על פי שרצה הרצון העליון שתהיה הנהגת העולם כמשפט, אך צפה מתחילה שלא יכלו הבריות לעמוד בו, ושם עניין זה בהנהגה - שלפעמים יתגבר החסד לגמרי ויעברת הנהגת הדין לגמרי. אך לא בכל עניין, אלא לזמן מיוחד ודברים מיוחדים. וגם זה אף על פי כן הולך לפי המשפט: והיינו שהמצוות חילקם לשני סוגים: יש מהם שעניינם הוא לתקן תיקונים פרטיים מידה כנגד מידה, וגורמים תיקון מעשים בפרט מה שגורמים; ויש סוג אחר שגורמים עניין זה של העברת הדין, דהיינו שישלש ארץ אנפין ויעביר הנהגת הדין. ואז הכל בחסד, שאין הולכים אחר מעשה המצווה להביא דבר כנגדו בפרט. אלא כל הדברים מזומנים לינתן לו, כי הרחמים בכלל מתעוררים, ונתקן הכל".

מטעם זה קיימת אפשרות של גאולה ללא תשובה, כדבריו בדעת תבונות ס' לו וס' מח. גם האדם הפרטי צריך להיות מרכבה למידות הרחמים העליונים שמעבירות את הדין, בעתים מיוחדים, כמו שביאר הרמ"ק בספר תומר דבורה בפרקים א-ב.

213 "האדון ב"ה אינו משועבד לשום חוק ואינו צריך לזולתו ולא מתפעל משום דבר" - זה בתמצית אמנות היחוד כפי שהגדיר הרמח"ל בדעת תבונות ס' לו, שאין שום שולט ומושל אלא הוא. על כן לא רק שאין אל אחר מלבדו ואין המשרתים שמתחתיו פועלים אלא ברצונו, אלא גם המזלות וכוחות הטבע וחופש הבחירה של האדם וחוקי המשפט האלוהיים - כולם תלויים ברצונו, וכשרוצה - אינו חושש להם. לכן מרחם שלא במשפט וגואל שלא במשפט.

214 בשלב הראשון הסביר הרמח"ל שהנהגה הקבועה המשרתת את "דרך הטוב" היא הנהגת המשפט, והנהגה הלא קבועה היא הנהגת היחוד שבה הקב"ה משתמש כשרוצה. וכך באמת אנו רואים את הדברים בגלוי. עתה הוא מעמיק יותר: המטרה של הנהגת היחוד היא קיום העולם והובלתו למטרתו על כל פנים, למרות בחירות רעות של בני אדם. הנהגה זו באמת מנהיגה את העולם תמיד, במקביל להנהגת המשפט. כלומר רוממות השליטה האלוהית משתמשת גם בכל סדרי המשפט והדין וחופש הבחירה וחוקי הטבע - להוביל את העולם אל מטרתו. אלא שהנהגה זו נסתרת. כן כתב בדעת תבונות ס' מח: "כל יום ויום שעובר, נמצא העולם קרב יותר אל שלמותו. ולא עוד, אלא שהקב"ה מסיבות מתהפך בעומק עצתו, ומגלגל גלגלים תמיד, להביא העולם אל השלמות הזוה... כי ודאי אין הקב"ה

מסלול 1: יום ב, יד סיון  
מסלול 2: יום ג, יד סיון  
מסלול 3: יום ד, יג סיון  
מסלול 4: יום ה, יב סיון

בהשגחת המשפט - לשפוט תמיד את כל המעשה, ומשגיח בהשגחת השליטה - לקיים בכוחו ויכולתו את הבריאה, ולא תחרב ברוע מעללי בני האדם<sup>215</sup>.

## שאלות מנחות:

- ✦ השווה בין העניין שמהאבה עצמה יוצא הדין, לבין העניין המובא בחלק א פרק ב שאף שתכלית הבריאה להטיב, העולם נברא עם רע וחסרונות?
- ✦ אהבה ומשפט - מה נסתר ומה גלוי? מדוע במפגש החיצוני בקריאה בספרי הנבואה ניכרות יותר הקנאה והקפדנות האלוהית? כיצד והיכן ניתן לפגוש את האהבה והרחמים והחסד האלוהיים?
- ✦ הסבר: הנצרות והאיסלם ניתקו בין האמצעי והתכלית, האחת לקחה רק את התכלית ויתרה על האמצעי, והאחרת ויתרה על התכלית ונשארה עם האמצעי בלבד.
- ✦ כיצד היסוד של הברית עם נח והברית עם ישראל קשור בהכרח לנהגת היחוד? מדוע הנוצרים הסוברים שהקב"ה החליף את ישראל, כופרים ביחוד? (עיין דעת תבונות סי' לו "הדעת הרביעית").
- ✦ איך ניתן להבחין בין העניין הראשון - התנהגות הקב"ה ברחמים על פי הדין והמשפט - לבין העניין השני - התנהגות הקב"ה ברחמים עליונים שלא על פי המשפט אלא על ידי שליטתו ויחודו?
- ✦ האם מצוות תקיעת שופר שייכת לעניין הראשון או לעניין השני?

### מסלול 4 - הלימוד בשישי-שבת ברמב"ן על הפרשה

#### הערות - ילמד ענוים דרכו

רוצה לאחוז בדרך הטוב ורע כל כך זמן, ואחר כך לעזובה ולתפוס בדרך הממשלה והיחוד ברגע אחד, כאדם המתחרט ומתנחם. אלא מעומק עצתו ית' הוא לגלגל מסיבותיו מעומק חכמה כל כך, עד שמתוך הטוב ורע עצמו נגיע סוף סוף לדבר זה, שיהיה הכל נשלם, ויהיה הוא ית' מגלה יחודו". כוחה של הנהגת היחוד בכך שהיא מובילה את הנהגת המשפט אל התיקון הכללי.

והנה כאן הביא הרמח"ל את עניין הנהגת היחוד רק כמי שבאה לקיים את העולם ולמנוע מהאדם להחריבו, והסתיר את המרכזיות של הנהגה זו בתכלית הכללית. אולם בספר דעת תבונות סי' לד הוכיח הרמח"ל שעניין גילוי היחוד, שאין שום שולט ומושל אלא הוא, הוא תכלית כל מהלך הבריאה. עוד הוכיח בסי' לח-מב שיצירת הרע ועבודת האדם והשכר - הכל תלוי רק בהנהגת היחוד, ובסי' מד הוסיף שהקב"ה הרכיב את גילוי הטוב האלוהי עם גילוי היחוד. כלומר: התכלית של העולם היא הופעת הטוב האלוהי, אולם הדרך לגילוי עוברת דרך הנהגת היחוד - כי רק הנהגה זו נותנת מקום לחסרונות ולהסתור ולעבודת האדם, ורק הנהגה זו מאפשרת את השכר של האדם, כי רק יחוד ה' הוא המושג לאדם. על כן, כמו שהמשפט נובע ממקור הטוב, כך המשפט נצבע על פי הנהגת היחוד להוביל לגילוי יחוד ה'.

215 זה צד אחד בהנהגת היחוד, שאין הוא חושש לסדרי המשפט וחונן את החוטאים. אולם צד אחר בהנהגת היחוד בירר הרמח"ל בדעת תבונות סי' קסו, שהקב"ה מסתיר פניו מהעולם ומעכב המשפט כדי להגביר את הרשעה וכדי לנסות את הצדיקים באמונתם. בתקופה הזאת השעה משחקת לרשע ואילו הצדיקים מתייסרים על לא עוול בכפם ושלא לפי המשפט. בהנהגה זו הקב"ה מתנהג על פי ה"מזל" ולא על פי המעשים. בסופו של דבר הקב"ה מתגלה בזכות אמונתם של הצדיקים ומבטל את הרע ומגלה את יחודו.

מסלול 1: יום ב, יד סיון	מסלול 3: יום ד, יג סיון
מסלול 2: יום ג, יד סיון	מסלול 4: יום ה, יב סיון